

РОЗДІЛ І.

ТАЄМНИЙ ВІЗИТ ДО КЬОСЕМ

1.

Похмурого осіннього дня Мелексіма намагалася не впадати у відчай од того, що, хоч як вона хотіла народити султанові сина, знову не змогла завагітніти.

«У Аллаха — інші плани», — сумно про себе відзначила вона й вирішила прогулятися заплутаними коридорами гарему, щоби проконтролювати підготовку покоїв до повернення з полювання Османа Другого. Тоді почула пронизливий дитячий плач, який лунав із кімнати малого шехзаде Ібрагіма, до якого давно не навідувалася. Утім, на догоду чоловіку-султанові, вирішила проігнорувати його й рушила далі. Але плач не вщухав навіть тоді, коли вона поверталася до своїх покоїв.

Це занепокоїло Мелексіму, яка зазирнула до кімнати, де застала стривожену няню, яка тримала на руках заплаканого Ібрагіма й не знала, як його заспокоїти. Побачивши дружину султана, схилилася на знак вітання. Тоді почула збентежене:

— Що у вас тут відбувається? Чому дитина постійно плаче?

— Пробачте, що потривожили вас, пані, — винувато залепетала няня. — Але, хоч що я малому шехзаде роблю, він не заспокоюється...

— Може, захворів? — підійшовши до почервонілої від плачу дитини, припустила Мелексіма.

Але няня заперечила.

— Днями показувала шехзаде лікарці. Вона оглянула його і не знайшла нічого такого, щоби вказувало на хворобу.

— То чому ж він увесь час плаче? — не розуміла Мелексіма.

— Мабуть, скучив за матір'ю. Бідне дитя... — почала зітхати няня.

Це засмутило Мелексіму, якій було шкода малого шехзаде. Тому вона відразу ж попрямувала до євнуха Хаджи Мустафи. Той сидів коло вікна й неспішно попивав каву. Прихід дружини султана вивів його із блаженного стану. Відставивши порцелянове горнятко, євнух скочив на ноги й заторохтів без упину:

— Щось сталося, мила? Чому ти тут? Невже наложниці знову почали дратувати тебе лінощами? Я щойно їх бачив і наказав вимити до блиску підлогу у вітальні.

— Ні, все гаразд, аго. Я до тебе з іншого приводу, — відповіла Мелексіма.

Тоді зачинила за собою двері й наблизилась упри-тул до євнуха, який нашорошив вуха в очікуванні на серйозну розмову. Почувши про несамовитий плач шехзаде Ібрагіма, котрий, мабуть, скучив за матір'ю, відразу ж захитав застережливо головою.

— Ти не можеш замінити йому маму, навіть не думай про це. Інакше отримаємо на горіхи від повелителя, — почувла невдоволене Мелексіма й поквапилася заспокоїти Хаджи Мустафу:

— Та я і не збиралася нічого робити, — проказала. — Маю з цього приводу іншу ідею.

Розслабившись, євнух приготувався вислухати кмітливу вихованку, яка випалила:

— Як ти дивишся на те, щоби дозволити Кьосем за відсутності повелителя відвідати сина?

— Ні, не можна! — обурено вигукнув Хаджи Мустафа. — Якщо побачать її тут, обов'язково донесуть Його величності, й тоді нам кінець, — пояснив.

Така відповідь не сподобалася Мелексімі, яка наполегливо проказала:

— Але ми маємо щось зробити для шехзаде Ібрагіма. Інакше ризикуємо отримати в палаці ще одного шаленця. Згадай, аго, як розлука з матір'ю із дитинства вплинула на розумовий та душевний стан сина Халіме, Мустафи. Через це він збожеволів. Не хочу такої долі для цієї нещасної дитини. Вона ж не винна у гріхах матері! Тож ми маємо допомогти їй, — рішуче заявила.

Хаджи Мустафа замислився, визнавши, що його вихованка має рацію. Це помітила Мелексіма, яка продовжила вмовляти євнуха змилюватися над стражданням однорічного сина Кьосем.

Той після нетривалих вагань та глибоких роздумів запропонував:

— Ану ж зробімо так. Ти, доню, скажеш, що їдеш до мого маєтку відвідати няню Суррею, а я тим часом непомітно винесу з кімнати шехзаде Ібрагіма. Так ми уникнемо зайвих запитань та зможемо навідатися до Кьосем.

Почуте змусило Мелексіму застрибати від радості. За годину вона вже сиділа в повозі й, тримаючи на руках шехзаде Ібрагіма, їхала до Старого палацу. Хаджи Мустафа випередив її, щоби сповістити Кьосем про таємничий візит. Тож та — у чорному вбранні удовиці з великим каптуром на голові уже чекала гостей коло потаємного входу.

Зазирнувши до повоза, Кьосем неочікувано для себе побачила малого сина, якого заколисало в дорозі. Тож він смачно позіхав. Від несподіванки вона аж зойкнула, а потім ледь не розплакалась із радості. Щоби не привертати увагу мешканок Старого палацу, Хаджи Мустафа допоміг їй зайняти місце у повозі, поряд із Мелексімою. Та передала малого розчуленій матері. Кьосем не втрималась і розцілувала усмішеного сина, за яким так сильно сумувала.

Тоді почула від Мелексіми:

— Він дуже плакав за вами, султано. Няня ніяк не могла його заспокоїти. Тож я на свій страх і ризик вирішила привезти до вас це нещасне дитя, котре не має страждати за гріхи своїх батьків.

— Я дуже вдячна тобі за це, — відповіла Кьосем, пропускаючи повз вуха дошкульні слова про свою провину, й додала усміхнено:

— Ти янгол із добрим серцем! Хай Аллах дарує тобі щастя! — побажала.

Мелексіма у відповідь приязно зауспіхалась. Адже бачила, як Кьосем тішилася присутності малого сина, якого бавила й цілувала у пухкенькі щічки. Утім, недовго вона змогла це робити. Адже до повоза зазирнув стривожений Хаджи Мустафа, який наполохано зашепотів:

— Сюди наближається охорона Старого палацу. Нам пора їхати.

Почувши це, Кьосем почала благати:

— Не забирайте у мене шехзаде!

Але євнух зашипів на неї:

— Ти хочеш, щоби нас тут застукали і покарали за порушення наказу повелителя? Тоді точно більше не побачиш сина.

Такі слова відразу подіяли на розгублену Кьосем. Цілуєчи на прощання малого Ібрагіма, вона крізь сльози розпачу мовила:

— Я подумки завжди буду поряд із тобою, мій милий синочку!

А потім швидко залишила повіз, який рушив з місця й одразу ж віддалився.

Щоби не потрапити до рук охоронців, Кьосем прошмигнула крізь потаємний вхід до Старого палацу. Пробираючись поміж великими тіністими деревами саду, непоміченою дісталася свого будинку, коло якого вечеряли її слуги. Адже не щодня їм доставляли смачну

їжу просто зі султанського палацу. Так Хаджи Мустафа зміг відволікти їх від стеження за Кьосем, яка, скориставшись моментом, вибігла на зустріч зі сином.

Повернувшись, вона довго не могла заспокоїтись і лила гіркі сльози від розлуки зі шехзаде Ібрагімом. Адже була безпорадною у цій ситуації. Єдине, на що могла сподіватися, то це на добре серце Мелексіми — дружини Османа Другого. Вірила, що та сприятиме їй подальшим зустрічам із маленьким сином.

Така ідея була не до душі Хаджи Мустафі, який розумів, що за порушення волі повелителя міг утратити не лише посаду, а й життя. Проте не знав, як відмовити своїй щиросердній вихованці, яка душі не чула у малому шехзаде Ібрагімі.

«Швидше вже б Усемилостивий Аллах послав Мелексімі вагітність. Може, тобі б вона не змушувала мене так ризикувати заради сина підступної Кьосем, яка стала убивцею матері її чоловіка-султана. Але цього я, на жаль, нікому не зможу розказати...» — подумки бідкався Хаджи Мустафа, який заради спокою в султанському палаці вирішив мовчати про злочин цієї жінки.

2.

Осман Другий наказав тримати Халіме — спільницю Кьосем у вбивстві його матері — під вартою у Старому палаці. Тож вона місяць сиділа у чотирьох стінах, прислухаючись до кожного шереху в сусідніх кімнатах, де жили її покійні сусідки. Іноді їй причувалися їхні голоси й навіть кроки у коридорі.

Якось Халіме навіть прокинулася серед ночі від того, що відчула чийось присутність в опочивальні. Запаливши поспіхом свічу, почала налякано роззиратись. Але не помітила нічого підозрілого, тому повернулася

у ліжку. Утім, через страх, який стискав її серце, вже не могла зімкнути очей до світанку.

«Я не можу більше миритися зі своїми жахіттями у спорожнілому будинку, де було скоєне потрійне вбивство, — забриніло в її думках. — Тому мушу з кимось про це поговорити», — вирішила Халіме.

Щоправда, через заборону султана вона не могла приймати у себе гостей. Тому скористалася давнім перевіреним методом — підкупом охоронців, які за гроші погодилися закрити очі на візит до неї дочки.

Задля цього Халіме навіть причепурилася й наказала заварити каву. Тоді згадала, як кавувала разом зі султаною Кьосем, розробляючи план підступного вбивства могутньої Сафіє, й занервувалась. Адже на той час вважала, що зможе відвести від себе усі підозри, підставивши Гюльбахар, яка також сконала від отрути, забравши правду про вбивць у могилу. Через це Халіме планувала собі спокійно жити далі.

Але Осман Другий засумнівався в її невинуватості, запідозривши у змові з Кьосем, яка ненавиділа його матір Махфіруз. До того ж, дивним виявилось зникнення євнуха Сефера, котрий був виконавцем їхнього злочинного плану і міг розбавкати про все людям султана.

«Тоді нас із Кьосем просто стратили би, — була упевнена Халіме. — Оскільки цього не сталося, значить, повелитель не зміг отримати доказів нашої причетності до смерті його валіде. Хоча й підозрював нас у цьому», — міркувала.

Такі розмисли перервав прихід дочки — Фатьми. Вона зі словами: «Валіде, як ви? Давно вас не бачила й дуже-дуже переживала» кинулася обіймати матір.

— Усе гаразд, мила. Живу собі. От тільки сумно тут самій, тому вдалася до хитрощів, щоби побачити тебе, — відповіла Халіме, запрошуючи бажану гостю до столу.

— Нехай осліпнуть ваші вороги! — видала знервовано Фатьма, скидаючи зі себе змоклий від осінньої мжички плащ.

— Дозволь тобі допомогти, — запропонувала мати, пояснюючи:

— Довелося відправити спати служницю, яка могла побачити тебе тут і донести на мене...

— Це правильно, валіде, — погодилася Фатьма і додала:

— Я, отримавши від вас звістку, одразу примчала сюди.

Халіме їй приязно усміхнулася й із цікавістю запитала:

— Як там мій онучок? Давно його не бачила. Вже, мабуть, забув мене...

— Ні, що ви, мамо. Він усе пам'ятає, бо виріс і проявляє успіхи у навчанні.

— От молодець! — похвалила внука Халіме, а потім узялася розпитувати дочку про новини в султанському палаці.

— Що цікавого тобі розповідав чоловік Кара Давуд-паша? — поцікавилася.

Фатьма одразу ж доповіла про невдоволення повелителя мирною угодою з іранським шахом Аббасом, яку уклав великий візир Халіль-паша.

— Адже той не зміг під час військового походу повернути Тебріз. На додачу ще й віддав іранцям деякі грузинські землі, що були під владою Османської імперії. Хоча за рік війни зі шахом Аббасом Халіль-паша поклав багато яничарів. Тож похід на Іран можна вважати невдалим. Принаймні до цього намовляє Османа Другого наставник Омер-ефенді, — зауважила Фатьма.

— Ох, цей чоловік — такий пройдисвіт та негідник. Зі сходження мого лева на трон я його виставила з палацу. Але за сприяння того ненависного євнуха Хаджи

Мустафи він повернувся туди і продовжив навчати шехзаде. Тепер уже ніхто не зможе здихатися його, — встала зі знанням справи Халіме, наливаючи у горнятка запашну каву.

— Правду кажете, — встала Фатьма.

Водночас зазначила, що Омер-ефенді має величезний вплив на повелителя.

— Через це мій чоловік шукає з ним зустрічі. Хоче запропонувати йому хабар за підвищення до рангу візира ради Дивану. Адже зятю династії після посади капудана-паші за правління брата Мустафи тепер затісно на посаді Румелійського бейлербея...

Після цих слів Фатьма помітила, як знітилася мати. Помовчавши хвилику, вона зажурено проказала:

— Якби я могла повернути час назад, ніколи уже б не радила моєму левові зректися трону. Від цього необдуманого кроку ми дуже постраждали.

— Ви захищали сина від смерті, тому не картайте себе, — почала заспокоювати зажурену неньку Фатьма.

Щоби розрадити її, вирішила змінити тему розмови.

— Тіснувато тут у вас, — роззираючись, проказала. — Може, варто було переїхати до сусідніх покоїв, де жила Сафіє?

— Ні за що на світі! — категорично заявила Халіме, чим спантеличила дочку, тому поквапилась із поясненнями:

— Не уявляю, як зможу жити там, де сталося це страшне вбивство. Навіть тут, у сусідній кімнаті, мені ввижаються привиди покійних. Я залюбки б переїхала звідси в іншу будівлю Старого палацу.

— Розумію вас... — закивала співчутливо Фатьма. — Нехай Аллах дає вам терпіння! — побажала.

Тоді побачила, як за вікном заметушились охоронці.

— Що там відбувається? — запитала у матері.

Та, придивившись, зрозуміла, що пора прощатися з дочкою, тому мовила:

— Вечоріє. Тобі треба повертатися додому.

— Шкода, що так мало ми з вами поспілкувалися, — засмучено видала Фатьма й почула обнадійливе:

— За тиждень спробую знову покликати тебе до себе. Прийдеш?

— Із радістю, валіде, — обіймаючи неньку, проказала Фатьма й попрямувала до виходу.

Залишившись на самоті, Халіме долила у горнятко похололої кави й зажурено продовжила її пити. Знала, що і без цього напою, який бадьорить, не засне аж до ранку. Тому готувалася вночі читати Коран.

3.

На подвір'ї палацу Топкапи Хаджи Мустафа зустрічав Османа Другого, який примчав на скакуні в оточенні охоронців. Спішившись, він у шкіряному похідному вбранні попрямував до євнуха, щоби віддати накази. Але побачив чорного жеребця, довгу гриву якого дбайливо розчісував конюх, і, задивившись, зупинився. Раптом згадав той час, коли батько — султан Ахмед подарував цього красеня молодшому братові Мехмеду, а йому, Османові, — попелясто-сірого плямистого скакуна зі словами: «Цінуйте один одного, мої леви! Хоча ви — різні, як ці коні, але рідні».

— Вам допомогти, повелителю? — крізь марево спогадів Осман Другий почув голос Хаджи Мустафи й недоволено проказав:

— Чому цей кінь і досі у палацовій стайні? Не хочу його тут бачити.

— Але, повелителю, — це ж дарунок покійного султана Ахмеда шехзаде Мехмеду, — збентежено зауважив євнух.

Цим роздратував молодого султана, який спересердя кинув:

— Моєму братові не потрібен кінь! Бо він не виходить зі своєї кімнати. Нехай хтось інший сідлає цього красеня, а ми отримаємо за нього гарну винагороду. Невже незрозуміло?

— Вам видніше, повелителю, — потупивши у землю очі, відповів засмучений почутим Хаджи Мустафа.

Адже відчув, як Осман Другий ненавидить брата, матір'ю якого була Кьосем, і ледь мириться з його присутністю у палаці. «Від розправи із ним його стримує лише відсутність власних дітей», — зрозумів євнух.

Відганяючи похмурі думки, він запропонував роздратованому султану відвідати розігрітий хамам.

— Легка пара та вправні руки наших банщиків розслаблять вас після довгої дороги, — улесливо залепетав Хаджи Мустафа.

Але почув різку відмову:

— Не треба, аго! Я вчора парився в хамамі Бурси з цілющою водою, в якому бував мій могутній пращур — султан Сулейман. Тож мені цього достатньо. А зараз планую відвідати засідання Ради Дивану, де маю оголосити важливе рішення.

— Я проведу вас, — покvapливо запропонував євнух, готуючись іти слідом за султаном.

Але той зупинив його, заявивши:

— Ти мені там не потрібний. Мене супроводить наставник.

«От же ж халепа!» — подумки висварився Хаджи Мустафа, проводжаючи поглядом Османа Другого, якого на вході в палац уже чекав спритний Омер-ефенді.

Побачивши його, євнух недобре забубонів собі під носа:

— Цей бісів наставник почав мене дратувати. Треба щось із цим робити...

А потім недобре зиркнув на молодого конюха, який закінчив розчісувати довгу гриву чорного коня шехзаде Мехмеда, й нагримав на нього:

— Чого стоїш, наче бовдур? Іди до стайні! Завтра поведеш цього красеня на кінний базар, будемо його продавати.

— Як так? Чому? — не розумів конюх. — Це ж кінь шехзаде Мехмеда...

— Ну то й що?! — розлючено кинув євнух. — Такий наказ повелителя. Чи його величність мала у тебе, нікчемо, запитати, що робити з конем брата?

Конюх не став сперечатися. Розгублено розводячи руками, похнюплено подався у стайню.

4.

Мелексіма готувалася до побачення зі султаном, який повернувся з полювання. Удень він не навідався до неї. Лише увечері Хаджи Мустафа запросив її до покоїв вінценосного чоловіка, промовляючи завчену фразу:

— Повелитель чекає на тебе.

У відповідь Мелексіма засипала його запитаннями: де увесь день був Осман Другий? Чим займався? Чому не завітав до неї?

Євнух у відповідь невдоволено буркнув:

— Повелитель зайнятий державними справами.

— Це ж якими? Щойно встиг злізти з коня й одразу взявся за справи? — кинула Мелексіма з недовірою.

— Якби ж я знав, дочко, то доповів би тобі, — розгублено закліпав очима Хаджи Мустафа, чим ще дужче здивував вихованку, і та заявила:

— Бачу, ти щось приховуєш од мене. Бо ж зазвичай знаєш про все і всіх у палаці...

— Омер-ефенді, — почула несподівано у відповідь і здивовано поглянула на євнуха.

— Тепер він став улюбленцем нашого повелителя і радить йому, кого й на які посади призначати.

— Не може такого бути! — не повірила Мелексіма.

— Ще й як може. Не встиг я відвернутись, як повелитель під впливом Омера-ефенді настановив великим візиром Окюз Мехмеда-пашу.

— Та невже? — здивовано вигукнула Мелексіма й запитала:

— А чому саме його? — поцікавилася.

— Мабуть, тому, що він — зять династії і добре віддячив за отримання бажаної посади, — роздратовано випалив Хаджи Мустафа. — Омер-ефенді уже проточив голову повелителя тим, що попередній великий візир Халіль-паша уклав зі шахом Аббасом невігідний мир. Тому його треба звільнити.

— Гм, цікаво... — замислилася Мелексіма.

— Але, може, це й на краще, — повів далі Хаджи Мустафа. — Дивно лишень те, що я дізнався про таке рішення останнім, — сумно зітхнув.

Мелексіма, накинувши на волосся шовкову шаль, вирішила підтримати євнуха, який був їй за батька, тому пообіцяла:

— Не переживай, аго. Сьогодні я спробую поговорити про це з повелителем і згадаю про тебе.

— Не треба, доню! Не втручайся. Це моя проблема, і я її розв'яжу самотужки.

Мелексіма не сперечалась. Убравшись у найрозкішніші шати з хутра і багряного оксамиту, вона упевненою ходою подалася до опочивальні Османа Другого. Той радо зустрів її і запропонував разом повечеряти.

— У мене був шалений день. Через суцільну зайнятість я не зміг не лише відпочити, а й удосталь наїстися, — заявив, усміхаючись, Осман Другий.

Осман Другий.
Османська мініатюра з альбому П. Манді, 1618 р.

«Сьогодні він такий заклопотаний, проте щасливий», — відзначила про себе Мелексіма, а вголос проказала:

— Чула, повелителю, що ви сьогодні ухвалили важливе рішення про зміну великого візира.

Заскочений обізнаністю улюблениці, султан закивав головою із в'юнким неслухняним волоссям.

— Цікаво, чому саме Окюз Мехмеда ви настановили на цю важливу посаду? — поцікавилася Мелексіма.

Осман Другий не очікував, що дружина проявлятиме зацікавленість державними справами. Утім, вирішив не відповідати їй одразу. Спершу підвівся з-за столика із запашними наїдками й попрямував до невеличкої скрині. Прочинивши її, дістав дзеркальце в золоченій оправі з нефритовим руків'ям і простягнув його Мелексімі зі словами:

— Це тобі, люба, невеличкий дарунок. Його разом із золотом та хутром сьогодні вручив мені Окюз Мехмед-паша.

Почуте змусило Мелексіму пригадати слова Хаджи Мустафи, який казав, що новий великий візир, за допомогою Омера-ефенді, фактично купив собі посаду. Їй таке не сподобалась. Але вона не виказала цього, а чемно подякувала чоловікові за гарний дарунок. За вечерею все ж запитала:

— Повелителю, а правда, що новий великий візир пошлюбив твою однокровну сестру Гевгерхан, коли їй виповнилося тільки чотири роки?

Така цікавість дружини змусила Османа Другого відволіктися від поїдання запеченого курчати із зеленню. Витерши рушничком масні руки, мовив:

— Звісно ж, правда. П'ятдесятип'ятирічний Окюз Мехмед пошлюбив Гевгерхан-султан, коли вона була ще дитиною. Така ж доля й у її старшої сестри Айше, яку народила Кьосем. Вона теж дитиною вийшла

заміж. Так звелів мій батько-султан, який, завдяки цим шлюбам, прагнув наблизити до себе досвідчених пашів. Адже у нього не було дорослих дочок, тому, за порадою моєї мачухи, він удався до такого кроку... — пояснив дружині Осман Другий.

— Бідні ваші сестри, — не приховуючи смутку, видала Мелексіма.

— Не все так жахливо, — парирував їй султан. — Адже мої однокровні сестри хоч у дитинстві й переїхали до палацу дорослих чоловіків, усе ж таки жили в окремих покоях. Ніхто їх не мав права зачіпати до повноліття. Щоправда, дехто з чоловіків не дожив до цього моменту. Як от великий візир Насух-паша, якого стралили через два роки після весілля. Тож моя сестра Айше у п'ять років залишилась удовою.

— Бідна. Скільки ж їй уже довелося пережити... — проказала зі жалем Мелексіма.

— Така доля у дочок султана, — констатував Осман Другий і додав зосереджено:

— Мені теж із дитинства нелегко велося... Це щастя, що я вижив під час запеклої боротьби за трон.

— Я знаю, мій любий повелителю, — ласкаво поглянувши на вінценосного чоловіка, мовила Мелексіма.

Той не встояв перед жіночими чарами та, відставивши келих із шербетом, обняв кохану дружину, за якою скупив. Вона відповіла взаємністю.

ЗМІСТ

Розділ I. Таємний візит до Кьосем	3
Розділ II. Інтриги наставника	18
Розділ III. Берат султана Сулеймана	30
Розділ IV. Поразка Хаджи Мустафи	44
Розділ V. Переїзд няні Сурреї	53
Розділ VI. Трагічні перегони	67
Розділ VII. Допит шехзаде	82
Розділ VIII. Відвідини гробниці Еюба	95
Розділ IX. Сумніви	108
Розділ X. Несподіване звільнення	121
Розділ XI. Гарні новини	134
Розділ XII. Смерть і зародження життя	145
Розділ XIII. Братовбивство	158
Розділ XIV. Стихійне лихо	172
Авторське післяслово	186
Список ілюстрацій	203
Султанська династія	205
Державні діячі та служники	206